

תקופת הגאונים

היסטוריה, חברה וספרות

ד"ר רוני שויקה

שיעור 5: תשובות הגאונים

- 1. תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) יורה דעה סימנים רכג-רכד**

ושפירשתם: במקומינו בראשונה לא היו בודקין בריאה כשם שבודקין היום טרפשא דליבא, ולא היו בודקין כלום חוץ ממועט של כנגדו טרפשא דכבדא, ובכל הריאה כולה לא היו בודקין חוץ ממועט, והיכן היו בודקין, מודדין שתי אצבעות.

אילו שתי אצבעות שפירשתם לאורך ולרוחב לא שמענו אותם מעולם ולא למדו אותנו כך, ואין להם ראייה ולא רמז להם מן המשנה ולא מן התלמוד, והרבה כמה שאלות באו לפני מר רב משה ומר רב כהן צדק ומר רב שר שלום גאונים ז"ל כמה פעמים ולפנינו, ולא שמענו שיש מדידת אצבעות, אלא כך שאלו אותנו:

נוהגין מימות אדונינו נהורא דעלמא מר רב יהודאי קדוש וטהור ומימות אדונינו מר רב חנינאי, זכרונם לברכה ונשמתם לחיי עולם, שאם נסרך בטרפשא אפילו כחוט השערה אנו טורפין אותם, וכן כל מדינת אפרקיא. שמענו שבפאס ומקצת אנדלוס בודקין, לכשבאין אצלינו אנו אומרין להן: מפני מה אתם עושין כן דבר זה. אומרין לנו: שאדונינו מר רב יעקב גאון התיר לנו לבדוק אותה. עכשיו כתבו לנו מנהג שתי ישיבות ואם אתם בודקין בסירכה דסריך בטרפשא דליבא אי לא, והתחזקו בדבר זה יותר מדאי שלא יתגודדו קהילות ישראל ותעשה תורה כשתי תורות, ופירשו לנו באר היטיב מנהג שתי ישיבות בסירכה זו.

והושבנום מה שהורונו מן השמים: הריאה שנסרכה בטרפשא דליבא אפילו כחוט השערה אין לה בדיקה וטריפה היא... לפיכך סירכה דליבא לית לה בדיקותא וטריפה, וכך מנהג שתי ישיבות דסירכא דליבא לית ליה בדיקותא וטריפה. ואנשי מקצת ערי אנדלס ופאס שבודקין אותו לא יפה הם עושין, שמכשירין טריפה בפרהסיא ובידיים. ואנשי אפריקיא שאין מבשלין בקדירה של בודק בסירכא דליבא יפה הן עושין, וינוחו להם ברכות על ראשם.

ואנשי אנדליס שתולין במר רב יעקב גאון ז"ל, מר רב יעקב גאון כאן היה או עמהם היה? ואנו יודעים מנהגו, מה היה אוסר ומה היה מתיר, או הם יודעים? כן נמי היינו שומעים שמתיר מר רב יעקב סירכה

דליבא, והיו רבותינו של שתי ישיבות חולקין עליו ולא הודו לו ולא קיבלו ממנו. פעם אחת שמעו חכמים שמר רב יעקב התיר לבדוק סירכה דליבא ונכנסו אצלו מר רב איכומאי ומר רב צדוק גאונים זצוק"ל וכמה תנאים עמהם. אמרו לו: בודאי שמענו שאתה מתיר לבדוק סירכא דליבא. אמר להם: לא סירכא ממש שנסרך כחוט אני מתיר, והאומרים משמי אין יודעין כיצד אני מתיר... השיבו מר רב צדוק: שאם אתה אומר כן אין אנו חולקין עליך. עכשיו אם ירצו מן השמים ויבואו שאלות אלו אצלכם, הוכיחו אותם והודיעו אותם מה שחקקנו לכם ומה שהודענו אליכם מנהג שתי ישיבות, ואפילו מר רב יעקב שבאים מכחו הודענו אתכם כאיזה צד היה מתיר, ולא כמה שהם אומרים היה מתיר. ועוד, אפילו מר רב יעקב עמד בדבריו כמה שפירש בשאלות שלו, ולא כמה ששינה למר רב איכומי ולמר רב צדוק, מי אלים מרבינו הקדוש, הא קאמרינן הלכה כר' מחבירו ולא מחבירי, ומר רב יעקב היו חולקין עליו כל בני דורו ואין בשתי ישיבות שעושה כמותו. ולא עוד אלא שכתב "והדה מילתא אמרה מר רב יהודאי כי יתבין קמיה מר רב חנינאי ומר רב סמונאי", והא כבר פירש לכם מר רב חנינאי "סירכא דליבא לית ליה בדיקותא וטריפה", ומר רב סמונאי כותיה הוא סבירא ליה. ודלא כתב לכם דלאו רישא הוה אלא ריש כלה. דהוה ליה ראשונים ואחרונים פליגי עליה דמר רב יעקב. ודאמר נמי משום רב יהודאי - איכא למימר דלא אמרה מר רב יהודאי, אלא מלתא אסתברא ליה ולא קבלוה בני דאריה מיניה ותליא במר רב יהודאי, כדאמור רבנן אם בקשתה ליחנק תתלה באילן גדול.

2. משנה סוכה ג, ז:

שיעור אתרוג הקטן, רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה. ובגדול, כדי שיאחז שנים בידו אחת, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אפילו בשתי ידיו.

3. בבלי סוכה לו ע"ב (על פי כ"י מינכן 140):

תניא אמ' ר' יהודה, מעשה בר' עקיבה שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו. אמרו לו אין זה הדר. אמ' לו ר' יוסי, משם ראייה! אף הן אמרו לו אין זה הדר.

4. תשובת רב האי גאון (אוצר הגאונים סוכה, התשובות, סימן צו)

והא דתנן: שיעור אתרוג קטן, ר' מאיר אומר כאגוז. ובגדול, כדי שיאחז שנים בידו אחת. ובמקצת הנוסחות: כדי שיאחז שתיהן בידו אחת. ילמדינו אדוננו תיקון המשנה היאך הוא ומה פירושו. כי יש מי שמפרש אותו בשני אתרוגין, ויש מי שמפרש אותו ואתרוג והלולב שיקח שניהן בידו אחת. מתחלה כך שנו לנו: "ובגדול כדי שיאחז שנים בידו אחת, דב' ר' יהוד'. ר' יוסי אומ' אפילו בשתי ידיו". והיינו שומעים כי בארץ ישראל שונים: "כדי שיאחז שניהם בידו אחת, דברי ר' יהוד'. ר' יוסי אומ' אפילו בשתי ידיו". וגם יש כן נוסחין כתובות כן. ואיסתבר לן הכין, ואמרנו בישיבה כששינן גאון אבא מארי נוח עדן את הפרק הזה דהדין גירסא טפי דיק. והרבה התריסו נגדינו זקנים שהיו באותו הפרק על זאת, ולא קבלנו מהם. והכין מסתברא דקאמ' ר' יהודה צריך שיהא האתרוג גדול מכדי שיאחז הוא והלולב ביד אחת ור' יוסי סבר אפילו היה האתרוג מה שלא תכיל הכף עמו דבר אחר ויאחז את הלולב ביד אחרת שנמצאו שניהן בשתי ידיו שפיר דאמי. והזכיר ר' יהודה מעשה בר' עקיבה שכשראו חכמים

אתרוג שלו גדול אמרו לו אין זה הדר, להודיע כי לא כשר שיהא האתרוג כזה. אמ' לו ר' יוסי משם ראיה. לא אמרו לו זה פסול, אלא אמרו לו אין זה הדר שהאיש כמוך יסבול על כתיפו. וראינו בתלמוד ארץ ישראל הסיוע לזה אשר הוא שנוי שיהו שניהם האתרוג והלולב בידו אחת לר' יהודה, וכן אמרו: סבר ר' יוסי אלו הוה כתיב כפות תמרים יאות הוא. לית כתיב אלא כפת תמרים אפילו זה בידו וזה בידו אחת. והלכה כר' יוסי וכן עמא דבר.

